

УДК 378.016:81

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.8>**С. В. Іваненко**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПАНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Сучасний етап розвитку вищої професійної освіти характеризується стрімкими інноваційними процесами, орієнтованими на її інтеграцію у світовий освітній простір. Тому мова є ключем до пізнання навколишнього світу, важливою компонентою інтелектуального розвитку особистості. Запропоновано здійснювати вивчення іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей засобами білінгвального навчання. Розглянуто методологію та методіку. Звернута увага на професійно орієнтоване навчання іноземної мови, що дозволяє здійснювати вільну комунікацію, її засобами глибоко проникати у предметний зміст. Наголошено на використанні компетентнісного підходу для достатнього володіння основним понятійним апаратом предмета, уміння виявити смислові нюанси, особливості вживання спеціальних термінів. Встановлено стійкий асоціативний зв'язок між змістовною одиницею і набором мовних засобів. Розкрита структура компетенції, яка відображає комунікативну складову частину, організаційну поведінку, аспекти саморозвитку в іншомовній професійній діяльності, системну реалізацію професійних функцій в умовах іншомовного простору. Визначено, що всі компоненти білінгвального навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей перебувають у тісному взаємозв'язку, і реалізація їх у процесі професійної освіти майбутніх фахівців дозволяє підвищити ефективність двомовної підготовки студентів немовних спеціальностей закладів вищої освіти та забезпечити їх конкурентну перевагу в майбутній професійній діяльності. Визначені шляхи реалізації білінгвального навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей та мовної підготовки науково-педагогічних працівників Запорізького національного університету. Проаналізовані складові частини навчання іноземних мов для фахової підготовки студентів немовних спеціальностей. Обґрунтовано використання білінгвальних курсів навчання іноземної мови як адекватної формам професійної діяльності майбутнього фахівця. Охарактеризована сукупність якостей викладача закладу вищої освіти. Результатом упровадження в педагогічний процес закладів вищої освіти може стати досить високий рівень білінгвальної підготовленості випускників до активної лінгвопрофесійної діяльності і затребуваності їх на ринку праці.

Ключові слова: компетентність, вміння, навички, іншомовна підготовка, професійно орієнтоване спілкування.

Постановка проблеми. Процес формування науково-педагогічних кадрів включає базову підготовку у виші, післядипломну підготовку та підвищення кваліфікації. Розвиток академічної мобільності й інтеграційні процеси в галузі вищої освіти зумовлюють необхідність знання іноземної мови. Вона як навчальна дисципліна залишається ізольованою від дисциплін немовного циклу, що породжує низьку ефективність навчання студентів.

Загальноєвропейська взаємодія й інтеграція знань іноземних мов визначається як один із пріоритетних напрямів освітньої діяльності, що вимагає зробити процес навчання більш продуктивним для студентів немовних спеціальностей. «Іноземна мова» є для них непрофільним предметом, тому викладач повинен чітко визначити роль і місце іноземної мови в житті та подальшій діяльності майбутнього фахівця. Для цього необхідне збільшення кількості освітніх програм іноземними мовами.

У зв'язку із цим вважаємо актуальним звернення до білінгвального навчання, за якого іноземна мова виступає інструментом осягнення світу за допомогою спеціальних знань і вмінь, міжкультурного спілкування та полікультурного виховання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичну основу дослідження становлять праці провідних фахівців у галузі прикладної лінгвістики, методіки і педагогіки, а також міжнародні документи щодо проблем, які вивчаються, з питань, які безпосередньо стосуються обраної теми, а також питань більш загального характеру. У процесі роботи використовувалися праці таких учених, як: Г. Бакаєва, О. Борисенко, І. Зуєнок, В. Іваніщева, Л. Клименко.

Також проаналізовано широке коло міжнародних документів універсального і регіонального характеру, серед яких "Content and Language Integrated Learning", "Common European

Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment" [2], "A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment" [3], що є істотним внеском у методичну науку і різні галузі прикладної лінгвістики як абсолютно нова, деталізована і комплексна модель опису і шкалювання процесу використання мови й окремих видів знань і умінь, що підлягають оволодінню.

Мета статті – визначити особливості білінгвального навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і синтез для визначення об'єкта, предмета, формулювання мети, постановки завдань дослідження; аналіз наукової літератури з метою вивчення теоретичних основ проблеми підготовки до професійного іншомовного спілкування; систематизація й узагальнення теоретичних і експериментальних даних.

Виклад основного матеріалу. Західноєвропейська методика навчання іноземних мов передбачає три методологічні напрями, де психосугестивні та гуманістичні – найбільш вагомі. Відомими вченими Р. Грегом, А. Маслоу, К. Роджерсом розроблені психопедагогічні основи цих напрямів [4]. Пріоритетний напрям в українській освіті сьогодні – це професійно орієнтоване навчання іноземної мови. Спілкування стає невід'ємним компонентом професійної діяльності, тому зростає роль дисципліни «Іноземна мова». У сучасному світі вимагається не тільки оволодіти навичками спілкування іноземною мовою, але й отримати спеціальні знання з обраної спеціальності.

Одним із головних завдань у сфері професійної освіти є «інтернаціоналізація української вищої освіти». Викладач іноземної мови у закладах вищої освіти повинен не тільки надати студентам мовну підготовку, а й спрямувати їх на практичне використання іноземної мови поза межами аудиторії, тобто у професійній науковій та інформаційній діяльності [5]. Сьогодні вимагає від викладача конструктивно замінити підхід «надання знань» на «компетентнісний підхід», який повинен сформувати у студентів компетенції, допомогти їм стати компетентними.

Для успішності процесу формування необхідно володіти методикою навчання, педагогічними технологіями, дидактикою. Навчання студентів немовних спеціальностей фахового спілкування іноземною мовою є предметом аналізу в низці досліджень. Так, обґрунтована важлива складова частина фахової підготовки студентів аграрних спеціальностей, яка передбачає розвиток мотивації щодо спілкування іноземною мовою в майбутній професійній діяльності, формування професійної комунікативної мовленнєвої компетентності, здатності до саморегуляції та самооцінювання у про-

цесі взаємодії в аграрній сфері нерідного мовного соціуму [6].

Науковець О. Тарнопольський використав інтернет-технології в навчанні англійської мови для професійного спілкування студентів немовних спеціальностей напряму «Психологія» [7]. Також упроваджено адаптивну модель іншомовної підготовки для професійних цілей на юридичні спеціальності [8]. Зроблена спроба організації тестового контролю аудитивних умінь студентів II курсу немовних факультетів із позицій інтеракціонального підходу [9]. Для студентів технічних спеціальностей запропоновано: використання різних типів вправ (некомунікативні, умовно-комунікативні й комунікативні); оцінювання рівня сформованості вмінь як рецепції, так і продукування усного мовлення. Усе вищезгадане має велике значення для студентів та викладачів у плані отримання зворотного зв'язку під час опрацювання певної теми з англійської мови [10].

Звичайно, отримана інформація систематизується у знаннях, які, у свою чергу, розглядаються як джерело міжнародного спілкування, та за умови розподілу знань імплементується між фахівцями в їхній майбутній професійній діяльності. Навіть більше, визначаючи кваліфікацію, досвід і навички працівників, знання є основою технології, системоутворюючим елементом майбутніх звершень, впливають тим самим і на міжособистісні відносини і можливості.

Головним поняттям у викладачів ЗВО замість «знання» стала «компетентність». Євроінтеграція української освіти охоплює реалізацію компетентнісного підходу до навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей як здатності застосовувати знання й уміння, що забезпечать активне використання навчальних досягнень у майбутній професійній діяльності [7]. Також науковцями визначено головну мету білінгвального навчання, яка полягає в поєднанні професійної та іншомовної комунікативної компетентності, що формує білінгвальну професійну комунікативну компетентність [11]. Уважаємо, що саме вона відновить зв'язок змісту предмета «Іноземна мова» з потребами сьогодення, зміцнить мотивацію студентів до опанування дисципліни, вимагаючи знання спеціальної термінології. Наприклад, необхідно вводити білінгвальні курси іншомовної підготовки для професійних цілей на різні спеціальності, під час реалізації яких дві мови (українська й англійська) є засобом вивчення змісту фахової дисципліни (педагогіки, біології, фізичної культури, фізики тощо), ураховуючи запити сучасного ринку праці на професійно мобільних, комунікативно-компетентних і творчо мислячих фахівців. Користь дійсно взаємна, для студентів це безцінний досвід. Це мотивує студента, змушує задуматися,

підійти до роботи максимально відповідально. Для викладачів же це новий критичний погляд на те, чим вони займаються.

Під час формування та розвитку навичок і вмінь щодо іноземної мови в ситуаціях професійно орієнтованого спілкування помітні підводні камені, які в рутині невидимі. У наукових дослідженнях розглянуто багато актуальних питань білінгвального навчання. Так, у Канаді і Сполучених Штатах Америки головним методом білінгвального навчання вважають так звану іммерсію [12; 13]. Тобто спеціальні дисципліни повністю вивчають іноземною мовою, посилення на рідну мову – украй обмежено, допускають уживання рідної мови під час уведення й інтерпретації понять. Але в нашій країні ми не можемо покластися на методологію і методику іммерсії, коли йдеться про студентів, які мало стикаються з мовою за межами закладу, не спілкуються з носіями мови.

У сучасному підході до вивчення іноземної мови з'явилася настанова на професійне спілкування, яка не тільки не обмежує рівень володіння іноземною мовою, а й передбачає вміння користуватися ним у його соціально-професійному середовищі, що, у свою чергу, неможливо без міжкультурної комунікації. Особлива увага приділяється створенню умов для розвитку білінгвального особистісного потенціалу [14]. Адже, у підсумку, це буде відповідати бажанням, можливостям і сфері професійних інтересів студентів, сприятиме взаємодоповненню і взаємодії знань і вмінь, покращить застосування теоретичних знань у практичній діяльності.

Загалом занурення безпосередньо у фаховий напрям із використанням іноземних мов сприяє розумінню, чим студенти займаються, для чого; чи розуміють вимоги, які висувають життя і робота, наприклад, на великому підприємстві або в іншій галузі. Зрештою, їм стане ясно, чи це та професія, якій варто присвятити подальше життя, чи краще пошукати щось друге.

Керуючись основним постулатом білінгвальних курсів, можна говорити про необхідність уживання мови в комунікації, у процесі незмушеного навчання, розвиток саме тих комунікативних умінь, які застосовуються як у житті, так і в майбутній професійній діяльності. Важливою особливістю цього підходу є його орієнтованість на результат навчальної діяльності, а не на процес формування знань, навичок і вмінь. Для ефективного використання мови необхідні не тільки знання про різні граматичні, лексичні і синтаксичні мовні форми, але і про їх значення й ефективне використання в конкретних ситуаціях мовного спілкування. Це означає, що від студента вимагається не опис правил використання мовної форми, а функціонально і граматично правильне її вживання в конкретній ситуації письмового або усного

спілкування. Тобто володіння як побутовою, так і професійно орієнтованою розмовною мовою.

Викладач вищої школи з метою білінгвального навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей повинен мати всю сукупність якостей, щоби забезпечити:

- підготовку навчальних курсів;
- створення навчальних програм;
- науково-технічне обґрунтування методики навчання мовлення на основі ситуацій професійно орієнтованої спрямованості;
- підготовку навчальної та методичної літератури;
- читання лекцій та проведення практичних занять;
- розробку сучасних ефективних методик та інноваційних педагогічних технологій навчання;
- застосування сучасних методів навчання студентів основ монологічного та діалогічного мовлення, як невід'ємної складової частини професійної компетентності майбутніх фахівців;
- індивідуальну роботу зі студентами;
- науково-дослідну роботу;
- роботу з підвищення кваліфікації.

Дослідниками зауважено, що дидактичний аспект білінгвального навчання розробляється на основі природних процесів оволодіння мовою. Безперечна взаємна залежність цілеспрямованого формування мовної здатності як певної структури мовного мислення та його функціонування в майбутній професійній діяльності. За відсутності природного мовного середовища існує груповий штучний координований білінгвізм із домінуючою системою рідної мови, який поетапно трансформується в поєднаний білінгвізм, який передбачає рівноправне володіння рідною та іноземною мовами [15].

Сучасні євроінтеграційні процеси, зокрема в освітянській галузі, вимагають ґрунтовної іншомовної підготовки. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти Ради Європи визначають необхідним для науковців рівень B2 володіння мовами міжнародного спілкування (англійська, німецька, французька), тобто такий рівень володіння, що, дослівно, «дозволяє вести фахові дискусії». На вимогу часу відбувається активна мовна підготовка і науково-педагогічних працівників Запорізького національного університету за чотирма основними мовленнєвими компетенціями: аудіювання, читання, письмо, говоріння. Необхідним рівнем для проведення фахових практикумів іноземною мовою було визначено комісією рівень B1+, згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Зазначений рівень є проміжним між B1 та B2, достатнім із погляду володіння мовою на загальному середньому рівні, передбачає значний запас фахової лексики. Тестові завдання з англійської мови були

розроблені на основі Кембріджського міжнародного сертифіката FCE (First Certificate of English) рівня B2, який в Україні модерується Британською радою, м. Київ, завдання з німецької мови – на основі міжнародного іспиту Інституту ім. Гете рівня B2, завдання із французької мови – на основі міжнародного іспиту DALF рівня B2.

Отже, білінгвальне навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей має у своєму розпорядженні широкий арсенал дидактичних засобів, що не тільки забезпечують альтернативні можливості навчання іноземної мови, а і запорукою майбутньої вдалої кар'єри студентів.

Висновки і пропозиції. Аналіз вітчизняних і закордонних джерел, а також досвід практичної діяльності дозволяють дійти висновку, що реалії сьогодення, суспільний запит, загальна глобалізація суспільства, європейський вектор розвитку України додають поштовху для пошуку шляхів удосконалення та модернізації процесу викладання іноземних мов у закладах вищої освіти. Нагальним завданням білінгвального навчання іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей є розробка, модернізація й уніфікація програм для ЗВО, у результаті чого досягається синтез певних компетенцій, що забезпечує високий рівень володіння іноземною мовою і глибоке опанування предметного змісту.

Список використаної літератури:

1. Зарипова Р. О результатах апробации модели интегрированного предметно-языкового обучения средствами русского и английского языков в высшей школе. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=15854> (дата обращения: 26.11.2019).
2. A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg. 230 p.
3. Council of Europe. Council for Cultural Cooperation. Education Committee. Modern Languages Division. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. *Cambridge University Press*. 2001. 169 p.
4. Кравчук Л. Періодизація етапів іншомовної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл України (1950–2006). *Історико-педагогічний альманах*. 2008. Т. 1. № 2. С. 19–24.
5. Пономарьова О., Вітухіна Н. Інноваційні підходи до викладання іноземної мови на практичних заняттях у вищих навчальних закладах. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : збірник наукових праць Української інженерно-педагогічної академії. 2009. С. 22–23.
6. Ніколаєнко Ю. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ : Акад. пед. наук України, 2009. 20 с.
7. Тарнопольський О. Використання інтернет-технологій у навчанні англійської мови для професійного спілкування студентів немовних спеціальностей. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 47–51.
8. Побережна Н. Іншомовна підготовка студентів юридичних спеціальностей у контексті євроінтеграції. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. № 44. С. 109–112.
9. Кміть О. Тестовий контроль аудитивних умінь студентів немовних факультетів вищого педагогічного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2000. 178 с.
10. Шевченко М. Особливості навчання студентів технічних спеціальностей англо-мовного усного мовлення. *Молодий вчений*. 2015. Т. 17. № 2. С. 329–332.
11. Шайдорова Н., Шубин С. Развитие бикультурной профессиональной компетенции студентов в условиях искусственного билингвизма. *Вестник Новгородского государственного университета имени Ярослава Мудрого*. 2008. № 45. С. 72–75.
12. Ширин А. Дидактико-методические аспекты процесса билингвального образования. *Вестник Новгородского государственного университета имени Ярослава Мудрого*. 2005. № 31. С. 63–66.
13. Ширин А. Билингвальное образование в отечественной и зарубежной педагогике : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Великий Новгород. 2007. 54 с.
14. Абрамова Н., Ессина И. Инновационные стратегии в билингвальном обучении. *Фундаментальные исследования*. 2014. Т. 2. № 6. С. 345–349.
15. Wode H. Lernen in der Fremdsprache. Grundzüge von Immersion und bilingualem Unterricht. *Ismaning (Hueber)*. 1995. 202 s.

Ivanenko S. Bilingual teaching as a mean of mastering special knowledge of the students of non-linguistic specialties

Contemporary stage of the higher professional education development is characterized by fast-paced innovative processes which are oriented on its integration into world's educational space. That's why the language is the key towards cognition of things in the world outside, it's the important component of the intellectual development of the individual. It is proposed to implement the ways of teaching foreign languages for the students of non-linguistic specialties by using the means of bilingual teaching. The methodology and methods of teaching considered. The attention to professional-oriented teaching foreign languages is paid, that allows to implement free communication and by using its means penetrate deeply into substantive content. The usage of competency building approach for the main conceptual system of the subject, the ability to identify the nuances of meaning, the peculiarities of the usage of terminology are marked. Sustained associative link between meaningful entity and the set of language means is established. The structure of competence which reflects the communicative component, organizational behavior, aspects of self-development in foreign professional activity, system-wide implementation of professional functions in the context of foreign language space is disclosed. It is defined that all components of bilingual teaching foreign languages the students of non-linguistic specialties are in close connection, and their realization in the process of professional teaching of future specialists makes it possible to increase the effectiveness of two-language training of the students of non-linguistic specialties in higher education institutions and provide them a competitive advantage in their future professional activity. The ways of realization of bilingual teaching of foreign languages for foreign language training of the students of non-linguistic specialties and language teaching of the teaching staff of Zaporizhzhia National University are determined. The components of teaching foreign languages for professional training of the students of non-linguistic specialties are analyzed. The usage of bilingual courses of foreign languages as the adequate forms of professional activity of the future specialist is substantiated. The set of qualities of the teachers of institutions of higher education is characterized. The result of implementation into pedagogical process of higher educational institutions can be a sufficiently high level of bilingual preparedness of graduates for active lingua-professional activity and their relevance in the labour market.

Key words: *competence, abilities, skills, foreign language training, professional oriented communication.*